

Kohala mõisa lähistelt on kunagised mõisnikud mitmeid kordi põlevkivi avastanud. Nüüd plaanitakse õige avastamiskoht ära märkida. MAIT SEPP

Põlevkivi avastamise koht märgitakse ära

Kui öelda eestlasele põlevkivi, tulevad tal silme ette esmalt suured tuhamäed Ida-Virumaal. Aga kui usutav on, et tegelikult avastati põlevkivi hoopis Lääne-Virumaal!?

TEELE ÜPRUS
teele.yprus@ajaleht.ee

Just sellise teadmiseni on jõudnud Tartu ülikooli geograafid Mait Sepp, Erki Tammiksaar ja Taavi Pae. Oma tööga on nad proovinud saada selgust põlevkivi avastamise ja uurimise ajaloos.

Esimest korda on põlevkivi või midagi sellelaadset maininud Wilhelm Hupel 1777. aastal: "Ölikivi, mida ühe mehe kinnitusel ühe väikese Eestimaa mõisa all pidi leiduma ..."

Mait Sepp rääkis põlevkivi uurimise teadusseminaril, et ilmselt polnud ölikivi päris see, mida me tänapäeval põlevkivi all mõtleme.

Kuid esimene teade põlevkivist olevat tulnud sootuks 1725. aastal, kui Jõhvi lähedalt avastati kivi, mis süütamisel tuld võttis. Sepp kirjeldas, et pika uurimise järel selgus, et Johann Anton Guldenstädt, keda teate omanikuks peetakse, pole põlevkivist midagi kirjutanud ning tema hilisem ekspeditsiooni jäi Eestist kaugele.

Lääne-Virumaad hakkab asi puudutama ligi pool sajandit hiljem, kui tollasest Wesenbergi kreisist Tolksi ehk tänapäevase Kohala mõisa lähedalt leiti põlevat kivi. Mõisnik Fabian Reinhold Ungern-Sternberg teatas, et mujal pole sellist kivi leitud ja et seda kasutavad karjused öösel tule tegemiseks, kuid see põleb tugeva haisuga. Mõisnik tegi veidi katseid, millest selgus, et kivi anab palju kuuma.

Kuid sellega asi piirneski ning järgnes pool sajandit vaikust. Vahepeal sai Kohala mõis uue mõisniku Georg Johann von Wrangelli, kes teatas uurija Gregor von Helmerseniile, et 1837. aastal leiti kaevu kaevamisel kivi juhuslikult. Taas tehti kividest lõkkease, mis koos puudega ära põles.

Helmersen tegi kindlaks, et seal kandis leidub kaht liiki kivi – ühega sobib kütta ja teisest saab õli. Ta uuris Kunda sada-

mast ka põlevkivi küttena Peterburi viimise võimalusi, kuid leidis, et Inglismaalt on kivisõe vedamine odavam.

Sellega Lääne-Virumaa põlevkivisaaga veel ei lõpe. Kestab see Ubja lubjakivikarjääri praegusajalgi edasi, kus Kunda tsemenditehase tarvis lubja- ja põlevkivi segu kaevandatakse. Peale selle oli siinkandis veel karjääre ning lausa tehaski, mis aga finantsraskuste tõttu 1930ndate paiku suleti. Kes teab, võib-olla laiuks Kunda ja Rakvere vahel samasugune linn nagu Kiviõli või Sillamäe, oma

tööstuse ja tuhamägedega. Aga nüüd, kui Sepp, Tammiksaar ja Pae on jõudnud teadmiseni, et põlevkivi avastati Lääne-Virumaal, on Sõmeru vallavanem Peep Vassiljev mõelnud põlevkivi avastamise kohta ära märkida. Kuigi asjalu, et kivi just Kohala kandis avastati, teadis ta juba varem-

gi. "Kui lumi ära sulab, katsume teaduritega päris õige kohta üles leida ja ära märkida," sõnas Vassiljev, kes tahaks asukohta panna silmapaistva märgi, kuid ei julge lubada, et see sel aastal paika saab.

"Oleneb, kui tõsiselt see asi ette võtta, võib-olla tuleb hoopis konkurss korraldada," mõtiskles vallavanem, kuid ütles, et silt saab omasse kohta kindlasti juba sel aastal.

Kuid põlevkivi teema on praegu üleriigiliseltki aktuaalne. Hiljuti Lääne-Virumaal viidil käinud keskkonnaminister Keit Pentus-Rosimannus rääkis, et keskkonnaministriürius valmistatakse ette järgmist põlevkivi arengukava.

Selle keskseks küsimuseks on, kuidas vähendada põlevkivi keskkonnamõju, sest koguni 80% meie jäätmetest, veekasutusest ja õhku paisatavatest kasvuhoonegaasidest on seotud põlevkivitööstusega. Seda arvestades ei pea ta võimalikuks, et põlevkivi aastane kaevandamismaht tulevikus suureneks.

1777.
aastal mainis
Wilhelm Hupel
mõisa all
leiduvat ölikivi.